

OMAAÄNINEN KIRJAESSEE

JOHANNA PENTIKÄINEN 2020 / OPETUSHALLITUS

Kirjallisuudesta voi kirjoittaa omaäänisesti, oman ajattelun ja lukukokemuksen pohjalta, sille rehellisenä ja samalla teosta uskottavasti analysoiden.

KIRJOITTAMISPROSESSIN VAIHEET

VALITSE RAUHASSA

Käytä kirjan valintaan aikaa. Jos valitset kirjan kirjalistasta, silmäile ja vertaile teoksia. Valitse sellainen, joka herättää kiinnostuksesi.

Ehkä kirjan aihe tuo jotain mieleesi? Ehkä haluaisit oppia aiheesta jotain? Ehkä esimerkiksi kirjailijassa tai aikakaudessa on jotain sinua kiinnostavaa?

Pyri löytämään luonteva yhteys itsesi ja kirjan välillä.

SILMÄILE JA TUTKAILE

Silmäile valitsemaasi kirjaa. Tutki tarkemmin aihetta, päähenkilöä ja mahdollista teemaa. Mitä kirja mahdollisesti väittää aihepiiristään? Mitä ajatuksia sinulla itselläsi on mahdollisesta teemasta? Listaa muutamia asiasanoja ja ajatuksia.

LUE TEOS JA TEE MUISTIINPANOJA

Varaa lukemiseen riittävästi aikaa. Lue kirja. Tee lukiessasi muistiinpanoja. (Katso lisäohjeet edempänä.)

TUTKI HAVAINTOJASI

Tutki muistiinpanojasi.

Mitä kaikkea kirjan lukeminen on nostanut mieleesi? Mikä vaikuttaa keskeiseltä? Mitä havaintojasi voisit käyttää esseessä? Kuinka havaintosi voisi järjestää esseeksi? Mitä tietoa tarvitset lisää? Kuinka sitä voisi saada?

VALITSE LÄHTÖKOHTA JA LUONNOSTELE ESSEE

Valitse kirjoittamisesi lähtökohdaksi kokoava havainto tai väite. (Tästäkin tulee lisää edempänä.) Luonnostele esseesi.

HYÖDYNNÄ MENTORITEKSTIÄ

Tutki mentoritekstiksi valitsemaasi toisen kirjoittajan esseetä. Miten se on rakennettu? Millaisia osia siinä on? Voisitko käyttää samantyyppistä rakennetta omassa tekstissäsi? Hio tekstisi alustavaa rakennetta mentoritekstin avulla.

KIRJOITA

Kirjoita esseesi.

MUISTIINPANOJEN TEKEMINEN

Harjoittele tekemään lukemisen aikana muistiinpanoja niin, että kirjaan uppoaminen häiriintyy mahdollisimman vähän, mutta saat kuitenkin koottua lukiessa nousevia ajatuksia muistiin kirjoittamisen tueksi. Muistiinpanojen pääasiallisena tarkoituksena on havainnollistaa lukijan ajatteluprosessiasi sekä kirjan nostamia kokemuksia ja tuntemuksia. Sen lisäksi kannattaa myös merkitä muistiin teoksesta sinussa ajatuksia herättäneitä kohtia ja poimia sitaatteja. Niitä tarvitaan kirjoittaessa.

Käytä sellaista muistiinpanotekniikkaa, joka mahdollistaa muistiinpanojen jatkuvan jäsentämisen. Voit kirjata ylös, kehitellä ja muuttaa huomioitasi lukemisen ajan. Muistiinpanojen pitäisi ohjata tutkimaan ajattelua lukuprosessin aikana. Lisäksi muistiinpanot on tarkoitus järjestää myöhemmin kirjoittamisen tueksi.

MUISTIINPANOKEINOJA

VAPAAMUOTOINEN LUKUPÄIVÄKIRJA

Merkitse ylös kulloinkin lukemasi sivut ja niiden yhteyteen esiin nousevia havaintoja, kysymyksiä ja ajatuksia esimerkiksi luettelmana.

POST IT -LAPUT TAI MUUT MUISTIINPANOVÄLINEET

Kokeile tarralappuja, joilla voit merkitä kirjaan mielestäsi kiinnostavia kohtia ja joihin voit kirjoittaa huomion tai pari. Tarralappujen ajatuksia voi myöhemmin kirjoittaa laajentamalla ajatuksia tiedostoon tai paperille. Myöhemmin tarralappuja voi käyttää myös tekstin rakenteen suunnittelussa. Jos kirja on omasi, ehkä jopa teet sivuille muistiinpanoja ja alleviivauksia, jotka jäävät muistoksi kirjan lukemisesta. Sähkökirjapalveluissakin on usein mahdollisuus tehdä muistiinpanoja ja merkitä kiinnostavia kohtia.

JÄSENNELTY MUISTIKIRJA

Voit halutessasi jäsentää muistiinpanosi jo ennen lukemista hahmottelemiesi muutaman alustavan huomion tai kokoavan käsitteen alle. Näitä huomioita tai käsitteitä voi myös muuttaa lukemisen aikana.

MUISTIKIRJAN JÄSENTELY(ESIMERKKI)

1. HENKILÖHAHMOT

- Mikä päähenkilössä on kiinnostavaa? Mikä vetoaa minuun?
- Mitä ulkoisia piirteitä hänestä kerrotaan? Kiinnitä huomiota ulkonäköön, puhetapaan ja käytökseen.
- Millaisia sisäisiä piirteitä hänestä kerrotaan? Kiinnitä huomiota henkilön tekemiin tulkintoihin muista, luonteeseen, ajatuksiin ja kiinnostuksen kohteisiin.
- Millaisia jännitteitä tai ristiriitoja hänellä on suhteessa toisiin henkilöihin, itseensä, ympäristöönsä?
- Millaisia muut henkilöt ovat? Mikä on heidän suhteensa päähenkilöön?
- Mikä voisi olla päähenkilön pääasiallinen ongelma tai tavoite?
- Pystytkö samaistumaan päähenkilön tilanteeseen jotenkin?

2. MILJÖÖ, TYYLI, LAJI

- Millaiseen ympäristöön, yhteiskuntaan ja ajankohtaan tapahtuvat sijoittuvat?
- Mitä ympäristö kertoo henkilöstä ja hänen tilanteestaan?
- Kuinka kuvailisit kirjan tyyliä?
- Miten kirjan tyyli liittyy aiheeseen?
- Onko kirjalla tunnistettava laji? Miten se liittyy miljööseen?

3. JUONEN JA PÄÄHENKILÖN TOIMINNAN ARVIOINTI

- Millaisen ongelman päähenkilö päätyy ratkaisemaan tai millaiseen tilanteeseen hän joutuu?
- Kuinka juoni kuvastaa tätä?
- Millaisissa kohdissa päähenkilö päätyy valintojen eteen? Miten valintoja puntaroidaan? Millaisia aktiivisia valintoja päähenkilö tekee? Millaisia, esimerkiksi eettisiä tai moraalisia, pohdintoja niihin liittyy? Kuinka saat tietoa päähenkilön ajatuksista ja kokemuksista? Kuinka itse arvioit ja koet nämä tilanteet? Mihin pystyt eläytymään tai samaistumaan?
- Voiko juonen kuvata esimerkiksi perinteiseen tapaan laskevana ja nousevana kaarena? Miten kuvaisit juonta?

Voit myös käyttää valmista juonikuviota ja sijoittaa tapahtumat sinne lukiessasi.

4. AIHEESTA TEEMAKSI

- Mitä kiinnostavaa kirjassa tapahtuu?
- Miten aihe kehittyi kirjassa?
- Millaiseen tilanteeseen päähenkilö päätyi lopussa?
- Miten sitä voisi tulkita? Mitä abstraktia sanaa siitä voisi käyttää?
- Mitä tämä voisi tarkoittaa itsellesi, jossain laajemmassa yhteydessä, tässä ajassa, maailmassa, nyt?
- Millaisen kokemuksen lopussa saat? Mitä opit, hyödyt, koet, havaitset?

5. KERRONNAN VALINTOJA

- Kuinka teos on kerrottu?
- Onko teoksessa minä- vai hän-kertoja? Yksi vai monta kertojaa? Onko kertoja kaikkietävä vai sidottu jonkin henkilön näkökulmaan?
- Millaista dialogi on?
- Onko teoksessa paljon siirtymiä ajassa tai paikassa?
- Miten kuvailisit kieltä? Löydätkö symboliikkaa tai kielikuvia? Mikä kielessä ja kerronnassa kiinnittää huomiotasi?

6. MUITA HUOMIOITA JA KYTKENTÖJÄ OMAAN ELÄMÄÄN

- Mitä muuta lukiessa nousee mieleesi?
- Kuinka havainnot kytkeytyvät omaan elämääsi tai omiin ajatuksiisi?

Kun olet lukenut teoksen, palaa muistiinpanoihisi. Täydentele niitä tarvittaessa. Arvioi ja reflektoi muistiinpanojasi. Poimi mielestäsi olennaiset huomiot. Miten niitä voisi ryhmitellä ja yhdistellä? Mihin yleisempään väitteeseen esimerkiksi ihmisestä, maailmasta tai ihmissuhteista havainnot voisivat liittyä? Saisiko tästä esseesi keskeisen väitteen tai idean, jonka varaan tekstiä voisi alkaa rakentaa?

RAKENTEEN LUONNOSTELU: KAKSI TAPAA RAKENTAA KIRJAESSEE

Kirjaesseen voi rakentaa periaatteessa kahdella tavalla: **esittämäsi väitteen ja sitä tukevien perustelujen varaan** tai **reflektiivisemmin, oman ajatuksenjuoksun mukaiseksi**. Kummallakin tavalla voi onnistua.

VÄITE JA PERUSTELU

Jos olet epävarma, valitse väite ja perustelut -rakenne, sillä se on totunnainen tapa esittää omaan ajatteluun perustuvan pohdinnan tulokset. Ylipäätään kirjoittajalta edellytetään tämän jäsenystavan osaamista. Sitä voi varioida ja soveltaa monin tavoin. (Voit käyttää apuna esimerkiksi valmista lomaketta.)

OMAN AJATTELUN VARASSA

Toisaalta oman ajattelun varaan rakentuva essee voi kuvastaa kirjoittajan ainutlaatuista lukuprosessia havainnollisesti ja elävästi. Tällainen jäsenystapa sallii leikillisyyden, kekseliäisyyden ja kokeilun – ylipäätään sellaisen kerroksisuuden ja monitahoisuuden, jota väitteen ja perustelujen esittämisen varaan rakentuva essee ei välttämättä tavoita.

Psst! Muista mentoritekstit!

Kirjoittajan mentoritekstit – toisen kirjoittajan kirjoittama essee tai useampi – on konkreettinen apuväline rakenteen suunnitteluun. Tutki, millainen kantava idea (väite tai ajatuksenkulku) esseessä on ja millaisissa osissa se on esseessä käsitelty.

Voisitko käyttää samantyyppistä rakentamisen tapaa omassa tekstissäsi?

KIRJOITA LUKUKOKEMUKSESTASI SILMUKOIDEN

Kirjoita aiheesi otsikoksi. Kirjoita lukukokemuksestasi vapaasti ja pysähtymättä sovittu aika (esim. kolme minuuttia). Pidä sitten lyhyt tauko ja tee sinä aikana jotain muuta. Lue kirjoittamasi teksti ja merkitse tärkein tai kiinnostavin kohta, esimerkiksi virke tai sana. Tee tästä kohdasta uuden tekstin otsikko ja kirjoita jälleen sovittu aika jne. (Toista vielä kerran.)

KIRJOITA LUKUKOKEMUKSESTASI MINIESSEE

Kirjoita 1–2 kappaleen lyhyt teksti hyödyntämällä alla olevia aloitusvaihtoehtoja. Muokkaa niitä vapaasti. Voit esimerkiksi täydentää virkkeitä haluamallasi tavalla ja haluamassasi järjestyksessä. Tutki luonnostelmiasi ja pohdi, soveltuisiko teksti esseen aloitukseksi, lopetukseksi tai koko esseen rakenteeksi.

ALOITUSVAIHTOEHTO

1

Mielestäni tämä kirja oli... koska...
Ensinnäkin...
Toiseksi...
Kolmanneksi...
Toisaalta voi myös ajatella, että...
Epäilen, että kirjoittaja...
Luulen, että joku toinen voisi ajatella kirjasta seuraavaa...
Kirja herätteli omia ajatuksiani tai kosketti minua seuraavasti...

ALOITUSVAIHTOEHTO

2

Tämä on tärkeää, koska...
Yllättävä tai erikoinen asia tässä on...
Oikeastaan se, mitä aion sanoa, on...
Esimerkki tästä on... / Yhtenä päivänä...
Tämä osoittaa...
Joku toinen voisi sanoa että...
Mutta minä uskon että...
Toisaalta...
Kaiken kaikkiaan...
Mitä tämä merkitsee, mitä tämä tarkoittaa elämälleni, elämässä yleensä, tässä tilanteessa...

ALOITUSVAIHTOEHTO

3

Kun luin tätä kirjaa, mieleeni nousi...
Muistin erään tapahtuman/lukemani tai näkemäni toisen tekstin...
Jäinkin miettimään...
Entä jos...
Nyt näen tuon tilanteen toisin...
Haluaisin kysyä seuraavia asioita...